

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ**

ЛЕОНОВА Олена Олегівна

УДК 351.82: 338.24: 343.37 (477)

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ДЕТІНІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Науковий керівник – доктор наук з державного управління, професор
ЛАТИНІН Микола Анатолійович,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України,
завідувач кафедри економічної політики та менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
МИКОЛАЙЧУК Микола Миколайович,
Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, професор кафедри економічної та фінансової політики;

доктор наук з державного управління, доцент
ІВАНЮТА Павло Васильович,
Вінницький кооперативний інститут,
завідувач кафедри менеджменту.

Захист відбудеться *«31» травня 2019 р. о 10.00 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.858.01 Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України за адресою: 61001, м. Харків, просп. Московський, 75 (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України за адресою: 61001, м. Харків, просп. Московський, 75.

Автореферат розіслано «29» квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. О. Кузнецов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку та стабілізації економіки підприємств питання вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин стає одним із найважливіших для України. Макроекономічна нестабільність призвела до активізації відпливу капіталів та зростання рівня тінізації економіки України, який у докризовий період мав тенденцію до скорочення. Певною мірою тіньові економічні відносини пом'якшили кризові впливи. Завдяки таким відносинам суб'єкти господарювання адаптували свою поведінку відповідно до ризиків, що виникали. Проте високий рівень тіньової економіки об'єктивно призводить до руйнування важелів управління економікою, подальшого розшарування населення, підриву довіри до влади та гальмування реформ. Відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», визначальна роль детінізації економіки належить державі, обов'язок якої – сприяти реалізації конкурентних переваг національного виробництва шляхом зміцнення податкової системи, посилення й удосконалення законодавства, спрямованого на детінізацію економіки України.

Теоретико-методологічною базою дисертації слугували праці науковців із державного управління, у яких висвітлено питання, що становлять науковий інтерес у контексті дослідження, – О. Амосова, В. Бакуменка, В. Воротіна, Л. Головка та Л. Дідківської, А. Дегтяра, О. Іваницької, Д. Карамішева, В. Корженка, О. Крюкова, Ю. Куца, В. Мартиненка, Н. Нижник, Р. Рудницької, О. Федорчака та ін.

Проблеми механізму державного регулювання детінізації економічних відносин та тіньова економіка в Україні ґрунтовно вивчалися такими вченими, як Г. Атаманчук, В. Белова, Д. Блейдс, В. Бородюк, Г. Гросман, П. Гутман, Б. Далаго, В. Ісправніков, В. Князєв, Т. Ковальчук, Т. Корягіна, М. Кім, І. Мазур, В. Мамонова, В. Мандибуря, Н. Мушинська, О. Осипенко, В. Попович, І. Приварникова, Б. Румер, М. Сокотельник, В. Танзі, А. Турчинов, Ю. Харазішвілі, О. Цимбал, Ф. Шнайдер та ін.

Кращому розумінню розкриття сутності та структури механізму державного регулювання детінізації економічних відносин в Україні, аналізу тінізації економічних відносин у контексті державно-управлінських аспектів забезпечення економічної безпеки, використання різних методів наукових досліджень викладено у працях таких вчених, як З. Варналій, В. Гончарова, М. Дудін, М. Єрмошенко, Г. Задорожний, П. Іванюта, М. Латинін, С. Майстро, М. Миколайчук, С. Мочерний, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, М. Флейчук та ін.

Сьогодні найперспективніший напрям розширення доходів підприємства та державного бюджету в цілому – залучення тіньових оборотів до офіційної

економічної діяльності. Але всі намагання вирішити цю проблему, зокрема за рахунок механізмів державного регулювання – удосконалення системи оподаткування, упорядкування пільг, посилення контрольних функцій щодо збирання податків, – не дали очікуваних результатів. Тіньова економіка все ще займає міцні позиції. У зв'язку з цим актуальність вибраної дисертаційної теми визначається неповнотою сучасних наукових уявлень про особливості функціонування механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин, масштабами тіньової економічної діяльності та її впливом на економічну безпеку держави.

Актуальність та високе значення цієї проблеми для розвитку напрямів удосконалення механізмів державного регулювання детінізації економічних відносин України зумовили необхідність проведення дослідження, визначили тему дисертації, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилося в рамках науково-дослідної роботи кафедри економічної політики та менеджменту Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України за темою: «Механізми взаємодії держави та бізнесу в умовах глобального інноваційного розвитку» (державний реєстраційний номер 0116U007247), де внесок автора полягає в розробленні й обґрунтуванні рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є теоретичне обґрунтування і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційній роботі було поставлено завдання:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення змісту механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин;
- проаналізувати становлення системи державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні;
- здійснити аналіз організаційно-правового забезпечення антитіньової діяльності в економіці України з метою розроблення подальшого удосконалення законодавства в цій царині;
- розробити комплексний підхід до вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин;
- сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення підходів до організації антитіньової діяльності в економіці України.

Об'єкт дослідження – державне регулювання у сфері детінізації економічних відносин.

Предмет дослідження – механізми державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано методи: абстрактно-логічний – для уточнення та систематизації ознак і критеріїв визначення сутності механізму державного регулювання та тіньової економічної діяльності підприємств; діалектичний – історичний елемент діалектичного методу пізнання дослідження дозволяє виявити причини існування тіньових економічних процесів та є підставою глибоких теоретичних висновків щодо напрямів удосконалення механізму державного регулювання детінізації економічних відносин; аналізу й синтезу – метод статистичних групувань за показниками даних Національного банку України обсягів та рівня тіньової економічної діяльності, коефіцієнтів складників інтегрального індексу економічної безпеки та інтегральних порогових значень складників економічної безпеки; індукції й дедукції, системного аналізу – для вдосконалення організаційного забезпечення механізму прийняття управлінських та оперативних рішень з економічної діяльності суб'єктів господарювання; економіко-статистичний метод – вплив внутрішніх та зовнішніх загроз на тіньову економічну діяльність підприємств та її вплив на економічну безпеку країни; систематизації та узагальнення – під час розгляду нормативних документів та теоретичних джерел; метод порівняння – для проведення аналітичного оцінювання тіньової діяльності підприємства на основі аналізу незавершеного виробництва.

Теоретичною та інформаційною базою дослідження стали наукові праці українських і зарубіжних дослідників із питань державного регулювання економіки, відповідні законодавчі та інші нормативно-правові акти України, дані статистичних щорічників та офіційних сайтів органів державного управління й органів місцевого самоврядування, результати соціологічних досліджень, матеріали всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій та семінарів за темою дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні конкретного науково-прикладного завдання щодо теоретичного обґрунтування і розроблення практичних рекомендацій з вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні. Отримані теоретичні та прикладні результати, що становлять наукову новизну дослідження, полягають у такому:

у перше:

– обґрунтовано доцільність застосування комплексного підходу до вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних

відносин в Україні, на відміну від розробок, що існують, такий підхід передбачає поєднання окремих механізмів (правового, адміністративного, економічного) у комплексний та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій із метою моніторингу й виявлення фактів тіньової економічної діяльності, що дасть можливість забезпечити ефективну й системну діяльність державних інституцій, на які покладено функції регулювання та контролю у сфері детінізації економічних відносин, і трансформувати її в конкретні заходи, безпосередньо пов'язані з пріоритетами сталого розвитку України;

удосконалено:

– підходи до організації антитіньової діяльності в економіці України, зокрема:

1) системний підхід до функціонування адміністративного механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні шляхом застосування таких інструментів, як виявлення тіньової економічної діяльності на основі фіктивної передачі товару на збереження; застосування кількох розрахункових рахунків в установах банків; фіктивного повернення товарів, прийнятих підприємством від суб'єктів господарської діяльності на реалізацію; тривалої реалізації необлікованих товарів; заниження кількості та ціни товару, прийнятого на реалізацію; фальсифікації даних про кількість реалізованих товарів;

2) методичний підхід до оцінки тіньової діяльності в економіці України із запровадженням у фінансову діяльність суб'єктів господарювання внутрішньої звітності за формою, запропонованою автором, що дозволить без безпосереднього втручання в технологічну діяльність підприємств виявити «неблагонадійні» суб'єкти господарської діяльності;

3) методи оцінювання тіньової економіки на мікроекономічному рівні за допомогою аналізу податкових перевірок, який включає авторські пропозиції забезпечення контролю дотримання норм податкового законодавства щодо виявлення тіньової економічної діяльності, сплати податків та контролю поповнення держбюджету, активізації роботи контрольних органів у сфері оподаткування в напрямі формування у платників податків податкової свідомості й податкової культури та вдосконалення механізмів і методів здійснення податкового контролю;

– обґрунтування подальших напрямів удосконалення законодавства України у сфері детінізації економічних відносин – на відміну від підходів, що існують, запропоновано доповнити внесенням змін до Податкового кодексу України та розробити проект Закону України «Про детінізацію економічних відносин», створити та забезпечити дію контрольного органу, який забезпечить приведення у відповідність до нормативно-правової бази України в частині господарської

діяльності до єдиних стандартів, створення взаємозв'язку законодавчих актів і спільної роботи органів виконавчої влади;

дістали подальшого розвитку:

– уточнення змісту поняття «механізм державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин» – сукупність необхідних заходів, які здійснюються органами державної влади у взаємодії з інституціями громадянського суспільства, що ґрунтуються на базових принципах і функціях, забезпечуючи за допомогою політико-правових, організаційно-управлінських, адміністративних, соціально-економічних форм, методів, засобів та інструментів ефективне функціонування системи державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин та досягнення поставленої мети і розв'язання наявних суперечностей в економіці країни;

– періодизація процесу формування та реалізації державної політики розвитку податкової системи України крізь призму детінізації економічних відносин, зокрема: етап 1 – 1991–1993 рр. – формування національної системи оподаткування; етап 2 – 1994–1999 рр. – запровадження змін у податковій системі, здійснення заходів щодо оптимізації оподаткування та зменшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання; етап 3 – 2000–2010 рр. – удосконалення податкової системи України на основі набутого досвіду реформування податків шляхом зменшення податкового навантаження на підприємства і запровадження стабільних форм оподаткування для фізичних осіб; етап 4 – 2011–2013 рр. – прийняття нової редакції Податкового кодексу України, який є початком нового етапу реформування української податкової системи; етап 5 – 2014 р. по теперешній час – удосконалення та доопрацювання системних податкових реформ, удосконалення та реалізація регулятивної функції податків, покращання податкового клімату в Україні, доопрацювання засад Податкового кодексу України.

Практичне значення отриманих результатів. Теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи були використані:

– Державним агентством з питань електронного урядування під час проведення моніторингу інформаційного наповнення офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади та розроблення пропозицій щодо забезпечення загальної координації діяльності державних органів із питань розвитку інформаційного суспільства (довідка про упровадження від 26 жовтня 2018 р. № 1/06-1-2228);

– Департаментом фінансів Харківської обласної державної адміністрації, де було використано аналітичні матеріали та запропоновані автором теоретичні засади детінізації економічних відносин на базі розробленого комплексного підходу із застосуванням правових, організаційних та економічних механізмів державного регулювання, що сприяють виявленню джерел тінізації економіки для

стратегії довгострокового розвитку української економіки (довідка про упровадження від 25 жовтня 2018 р. № 03-01-18/01);

– Харківським регіональним інститутом державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, де авторські розробки з дисертаційного дослідження доповнили фактологічну основу дисциплін «Монетарна політика і регулювання банківської та біржової діяльності» та «Державне регулювання економіки», які викладаються на кафедрі економічної політики та менеджменту, а також було апробовано відповідні матеріали для лекційних і семінарських занять (акт про упровадження від 30 жовтня 2018 р. № 01-1458/07-11).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки, висновки й рекомендації, що виносяться на розгляд, були одержані здобувачем самостійно та розкриті ним у наукових працях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи, її висновки та пропозиції було подано та схвалено на I Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Соціально-економічні перспективи розвитку України в XXI столітті» (м. Тернопіль, 2014 р.), міжнародно-практичній конференції «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та управління» (Taunton, MA, United States of America, 2015 р.), науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених» (м. Харків, 2015 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття» (м. Хмельницький, 2017 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку науки» (м. Ужгород, 2018 р.), щорічній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи» (м. Харків, 2018 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук» (м. Харків, 2018 р.), IX Всеукраїнській міжвузівській конференції студентів та молодих учених «Становлення публічного адміністрування в Україні» (м. Дніпро, 2018 р.).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено в 16 наукових публікаціях, з них 5 – статті в наукових фахових виданнях України, у т. ч. 1 – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 11 – у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи становить 249 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 202 сторінки. Робота містить 18 рисунків, 19 таблиць та 20 додатків. Список використаних джерел налічує 299 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на зв'язок роботи з напрямками наукових досліджень Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; описано методи, використані у процесі розроблення наукової проблематики, розкрито наукову новизну одержаних результатів, їхнє практичне значення та особистий внесок здобувача, наведено інформацію про упровадження та апробацію результатів роботи, публікації за темою дисертації, її структуру та обсяг.

У першому розділі – «Теоретичні основи державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин» – узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності та змісту тіньової економіки в загальному секторі економіки та детінізації економіки як об'єкта державного регулювання; розкрито зміст та визначено поняття механізму державного регулювання детінізації економічних відносин; висвітлено найпоширеніші механізми державного регулювання детінізації економічних відносин на світовій арені – легалізація/амністія тіньових доходів.

На основі проведеного аналізу в дисертації уточнено класифікацію економічної діяльності, де до складу неофіційної економіки включено тіньову економіку, кримінальну економіку та власні економічні інтереси. Показано, що таке явище, як «тіньова економіка», автори розглядають як господарську діяльність, спрямовану на приховане виробництво товарів та надання послуг, не заборонених законом, яке приховується від контролю та оподаткування, не віддзеркалюється в офіційній статистиці та не включається до валового внутрішнього продукту (ВВП). Таке визначення усуває певні теоретичні суперечності в тлумаченні поняття «тіньова економіка» та дозволяє дослідити суть цього явища.

У межах дисертаційного дослідження розроблено та запропоновано для практичного застосування уточнену класифікацію економічної діяльності. У цій класифікації економічну діяльність запропоновано поділяти на *офіційну* (офіційно зареєстровану економічну діяльність, що здійснюється у встановлених правових рамках держави та підлягає статистичному обліку й оподаткуванню) та *неофіційну* (економічну діяльність, що враховується і не контролюється офіційними державними органами або здійснюється поза межами правового поля).

До складу неофіційної економіки, на нашу думку, слід включити три частини: власні економічні інтереси; тіньова економіка; кримінальна економіка.

Визначено основні базові елементи комплексного механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин (рис. 1). Ці елементи складають організаційну матрицю задля поєднання правового, адміністративного, економічного механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин. За результатами дослідження встановлено, що ті механізми державного

регулювання, що було вжито державою останнім часом щодо виводу тіньових економічних процесів у легальну сферу, не були достатньо дієвими, не носили системного та комплексного характеру. З'явилися і поширюються нові тенденції у розвитку сфери тіньової господарської діяльності.

Рис. 1. Базові елементи комплексного механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин

У межах узагальнення економічної думки з розглянутої тематики визначено: *детінізацію економіки* як цілісну систему дій, спрямовану передусім на подолання й викорінення причин, передумов тіньових явищ та процесів; *економічну безпеку* як стан національної економіки України, який забезпечує нормальний рівень

добробуту населення, незалежність економіки, її стабільність, захист від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, сталий розвиток офіційної економічної діяльності держави; *механізм державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин* як сукупність необхідних заходів, які здійснюються органами державної влади у взаємодії з інституціями громадянського суспільства, що ґрунтуються на базових принципах і функціях, забезпечуючи за допомогою політико-правових, організаційно-управлінських, адміністративних, соціально-економічних форм, методів, засобів та інструментів ефективне функціонування системи державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин та досягнення поставленої мети і розв'язання наявних суперечностей в економіці країни.

У **другому розділі** – *«Сучасний стан державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні»* – проаналізовано особливості становлення системи державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні, розглянуто становлення та розвиток податкової системи; проведено аналіз розрахунків рівня тінізації економіки України та схематично уточнено вплив тіньової економіки на економічну безпеку; охарактеризовано сучасний стан та запропоновано заходи із забезпечення функціонування комплексного механізму державного регулювання детінізації економічних відносин в Україні.

У ході дослідження виявлено, що реформування системи державного управління набуло для нашої держави на початку 90-х рр. ХХ ст. першочергового значення. Особливої уваги в питаннях становлення системи державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні набуває Державна фіскальна служба України.

Досліджено, що становлення та розвиток податкової системи умовно можна поділити на п'ять етапів, кожний з яких характеризується існуванням та розвитком тіньової економіки, що зумовило в Україні відсутність аналізу конкретних проявів та прикладів діяльності підприємств, що функціонують. Визначено актуальним аналіз податкових перевірок – метод, що базується на невідповідності між величиною доходів, наданих підприємствами і домогосподарствами в податкових органи, і вибірковими перевірками отриманих доходів податковими органами, розглянуто його сильні сторони та недоліки.

Встановлено, що переламним моментом у формуванні власної ефективної системи оподаткування та формування механізму державного регулювання детінізації економічних відносин є прийняття Податкового кодексу України, який є початком нового етапу реформування вітчизняної податкової системи.

З'ясовано, що механізм державного регулювання економічної безпеки включає механізм формування й реалізації економічної безпеки та передбачає виявлення

сукупності структурних елементів системи безпеки (інтересів, загроз безпеці та їхніх причин), визначення їхнього місця в системах національної безпеки, державного та регіонального управління, створення теоретичних основ управління економічною безпекою, оцінку стану й можливостей державного та регіонального регулювання щодо забезпечення її безпеки.

Для оцінювання рівня тінізації економіки України та її впливу на економічну безпеку в роботі актуальними з практичної точки зору стали аналітичні кількісні дослідження тіньових економічних процесів (таблиця).

Визначено, що оцінити вплив тіньової економіки на загрози економічній безпеці неможливо. Внутрішні й зовнішні загрози в неоднаковому ступені впливають на економічну безпеку країни. Створена в останні роки в країні економічна система зробила фактично неможливим існування й розвиток підприємств офіційної економічної діяльності.

Можливості втілення в реальній практиці такого фактору виробництва, як підприємницька спроможність, стає можливим тільки в тіньовому секторі економіки. Таким чином, основною загрозою національній економічній безпеці є тіньова економіка. Саме тіньова економічна діяльність призвела до того, що економіка почала рухатися по шляху звуженого відтворення, зниження її конкурентоспроможності й виробничого потенціалу.

Таблиця

*Обсяг та рівень тіньової економіки України за 2008–2017 рр.,
млн грн (округлення до найближчого цілого)*

Роки	Сума обсягу тіньової економіки, млн грн	Офіційний ВВП, млн грн	% від ВВП
2008	788 669	948 056	83
2009	803 292	913 345	88
2010	798 208	1 082 569	74
2011	789 282	1 316 600	60
2012	634 000	1 408 889	45
2013	509 226	1 454 931	35
2014	673 693	1 566 728	43
2015	791 783	1 979 458	40
2016	776 282	2 283 182	34
2017	984 364	2 982 920	33

Аналіз нормативно-правової бази з предмета дослідження дає підстави стверджувати, що нормативно-правове забезпечення економічної діяльності визначено серед основних функцій держави під час управління економікою та суспільством, а також під час нормативно-правового врегулювання ринкових

відносин. Правове регулювання відносин у сфері детінізації економічних відносин в Україні здійснюється за допомогою правового механізму державного регулювання фінансових потоків. Зазначений механізм в Україні реалізується за допомогою юридичних засобів, суттю яких є владний вплив на суспільні відносини з метою їхніх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їхніх прав та обов'язків, установлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів.

Створення та розвиток нормативно-правової бази щодо легалізації тіньової економічної діяльності є одним із головних чинників забезпечення формування сталого економічного зростання, підвищення життєвого рівня населення, формування механізму, що сприяв би мінімізації внутрішніх та зовнішніх загроз для економіки країни та економічної безпеки.

У **третьому розділі** – *«Удосконалення державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні»* – обґрунтовано концептуальні засади вдосконалення механізмів державного регулювання детінізації економічних відносин в Україні; сформовано практичні рекомендації щодо вдосконалення правового та економічного механізмів державного регулювання детінізації економічних відносин; охарактеризовано сучасний стан та запропоновано заходи забезпечення дії функціонування комплексного механізму державного регулювання детінізації економічних відносин в Україні; за результатами дослідження виокремлено й конкретизовано напрями вдосконалення методичних підходів до оцінки тіньової діяльності в економіці України.

Уперше запропоновано підходи до виявлення тіньової економічної діяльності підприємств та надано рекомендації щодо їх застосування з метою дослідження можливих напрямків тіньової економічної діяльності підприємств. Необхідно зазначити, що дані підходи не є остаточними – прояви тіньової економічної діяльності підприємств поширюються та робота в даному напрямку повинна бути продовжена в подальшому.

Результати проведеного дослідження доводять, що запропоновані автором заходи щодо забезпечення дії функціонування комплексного механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні для стабілізації та розвитку економіки України, основними з яких є: внесення змін до Податкового кодексу України, розробка проекту закону «Про детінізацію економічних відносин», створення та забезпечення дії контрольного органу приведе у відповідність нормативно-правову базу України в частині господарської діяльності до єдиних стандартів, забезпечить взаємозв'язок законодавчих актів і спільної роботи органів виконавчої влади (рис. 2).

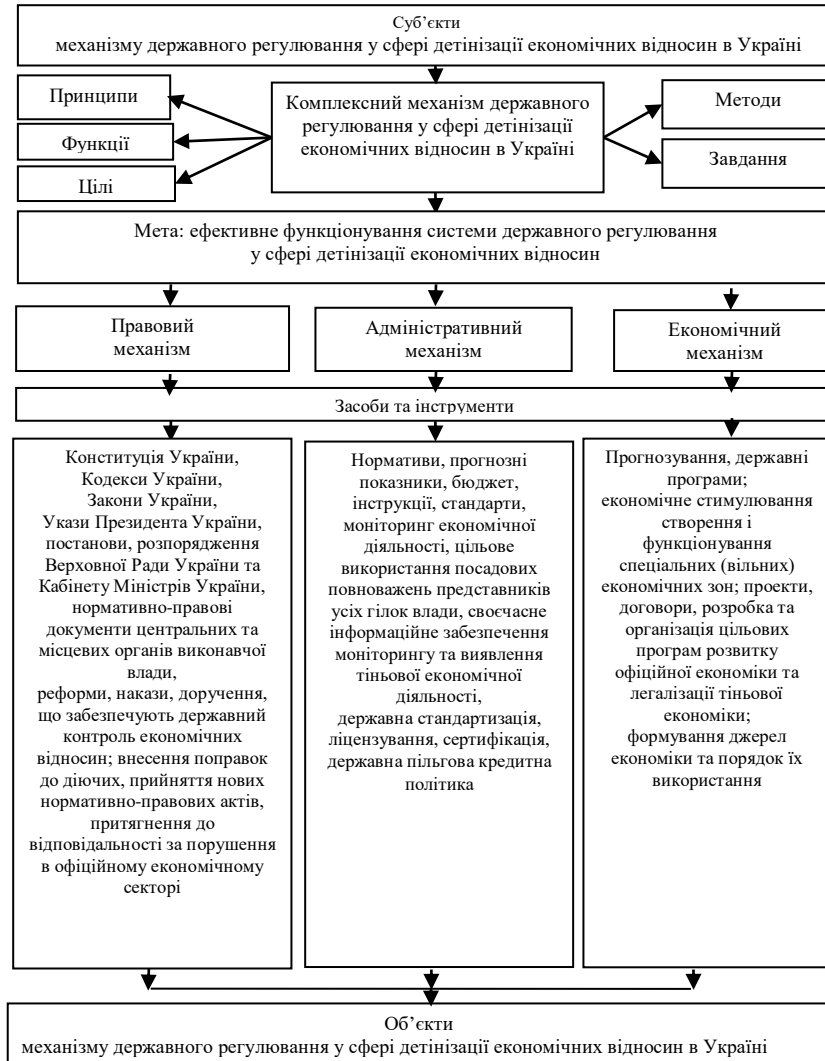

Рис. 2. Комплексний механізм державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні

З метою відстеження неофіційної економічної діяльності запропоновано системний підхід до функціонування адміністративного механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні шляхом

застосування таких інструментів як: виявлення тіньової економічної діяльності на основі фіктивної передачі товару на збереження; застосування кількох розрахункових рахунків в установах банків; фіктивного повернення товарів, прийнятих підприємством від суб'єктів господарської діяльності на реалізацію; тривалої реалізації необлікованих товарів; заниження кількості та ціни товару, прийнятого на реалізацію; фальсифікації даних про кількість реалізованих товарів.

Установлено, що реалізація стратегії детінізації української економіки, відповідно до запропонованого автором сценарію, передбачає запровадження комплексу взаємопов'язаних заходів щодо створення сприятливих умов для офіційної економічної діяльності та посилення відповідальності за економічні злочини, дозволить покращити соціальний клімат у суспільстві, значно підвищити рівень доходів та соціального захисту громадян, залучити додаткові бюджетні надходження та суттєві інвестиційні ресурси для забезпечення стійкого, динамічного економічного зростання держави та проведення реформи державного управління, забезпечить зниження рівня тіньової економічної діяльності та економічну безпеку держави.

Запропонований сценарій є продовженням сценарію прогнозу, який закладено до державного бюджету поточного року, основою якого є здійснення реформ, закріплених в Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року, Стратегії подолання бідності, Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року та Експортної стратегії.

Чинна економічна політика щодо підприємств, як вже зазначалось, не містить в собі реально діючих механізмів мотивації відкритої, чесної офіційної економічної діяльності. Існуюча методологія неявно представлена для практичної форми застосування. Запропоновані методичні підходи до оцінки тіньової діяльності в економіці України було структуровано так, що дана основа дозволить безпосереднього втручання в технологічну діяльність підприємств виявити «неблагонадійні» суб'єкти господарчої діяльності та може використовуватись як фундамент для ранжування підприємств за ступенем довіри (категоріями уваги) податкових органів і реалізувати ідею надання пільг (швидка обробка податкової декларації, заборону позачергових перевірок тощо) підприємствам, що потрапили у «зелений» коридор. Підприємства, аналіз яких показав можливість тіньової діяльності, повинні підлягати безпосереднім перевіркам з метою доказу (або запереченню) тіньової діяльності та ухилення від податків. Запропоновані заходи спонукатимуть до прозорих відносин суб'єктів господарської діяльності між собою та до сумлінного оформлення бухгалтерської, технологічної та статистичної документації.

ВИСНОВКИ

Дисертацію присвячено розв'язанню конкретного науково-прикладного завдання, що полягає в теоретичному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій з удосконалення механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні. Отримані у процесі роботи результати свідчать про досягнення поставленої мети та дозволяють сформулювати такі висновки та рекомендації:

1. Загальновідомо, що поряд з офіційною економічною діяльністю у господарському комплексі України існує неофіційна економічна діяльність підприємств. На основі проведеного аналізу в дисертації уточнено класифікацію економічної діяльності, де до складу неофіційної економіки включено тіньову економіку, кримінальну економіку та власні економічні інтереси. Показано, що таке явище, як тіньова економіка, автори розглядають як господарську діяльність, спрямовану на приховане виробництво товарів та надання послуг, не заборонених законом, яке приховується від контролю та оподаткування, не відбивається в офіційній статистиці та не включається до ВВП. Таке визначення усуває певні теоретичні суперечності в тлумаченні поняття «тіньова економіка» та дозволяє дослідити суть цього явища.

2. Узагальнено економічні думки з розглянутої тематики, визначено змістовні ознаки *механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин* – це сукупність необхідних заходів, які здійснюються органами державної влади у взаємодії з інституціями громадянського суспільства, що ґрунтуються на базових принципах і функціях, забезпечуючи за допомогою політико-правових, організаційно-управлінських, адміністративних, соціально-економічних форм, методів, засобів та інструментів ефективне функціонування системи державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин та досягнення поставленої мети і розв'язання наявних суперечностей в економіці країни.

3. Проаналізовано становлення системи державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин України. Особливої уваги в питаннях становлення системи державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні приділено Державній фіскальній службі України. Досліджено, що становлення та розвиток податкової системи умовно можна поділити на п'ять етапів, кожний з яких характеризується існуванням та розвитком тіньової економіки, що зумовило в Україні відсутність аналізу конкретних проявів та прикладів діяльності підприємств, що функціонують. Визначено як актуальний аналіз податкових перевірок – метод, що базується на невідповідності між величиною доходів, наданих підприємствами і домогосподарствами в податковій

органи, і вибірковими перевітками отриманих доходів податковими органами, розглянуто його сильні сторони та недоліки.

Встановлено, що переламним моментом у формуванні власної ефективної системи оподаткування та механізму державного регулювання детінізації економічних відносин є прийняття Податкового кодексу України, який є початком нового етапу реформування української податкової системи. Але податкова політика України потребує вдосконалення та доопрацювання системних податкових реформ, вдосконалення та реалізації регулятивної функції податків, покращання податкового клімату в Україні. Доопрацювання засад Податкового кодексу України пропонується проводити з урахуванням законодавства та аналізу досвіду ведення податкової політики європейських країн у напрямі проведення податкової реформи в частині упровадження податку на виведений капітал замість податку на прибуток, зниження навантаження на фонд оплати праці, збереження спрощеної системи оподаткування для малого бізнесу, оскільки від дієвого механізму податкової реформи залежить державне регулювання детінізації економічних відносин, економічне зростання та суспільний добробут населення в цілому, тому що через податкову політику акумулюються фінансові ресурси, необхідні державі для виконання своїх функцій, а також здійснюється регулювання економіки.

4. Розроблено та запропоновано напрями вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні. Встановлено, що для забезпечення дії функціонування комплексного механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні основними заходами є внесення змін до Податкового кодексу України та розроблення проекту Закону України «Про детінізацію економічних відносин», створення та забезпечення дії контрольного органу, який забезпечить приведення у відповідність нормативно-правової бази України в частині господарської діяльності до єдиних стандартів, створення взаємозв'язку законодавчих актів і спільної роботи органів виконавчої влади.

5. Удосконалено методичні підходи до оцінювання тіньової діяльності підприємств на основі аналізу незавершеного виробництва та аналізу використання ресурсів. За пропонуваннями нами методами аналізу фінансової документації підприємств, зокрема з використанням авторської розробки внутрішньої форми звітності суб'єкта господарювання щодо незавершеного виробництва, можливе забезпечення ведення достовірної документації, а також виявлення відповідними контрольними органами «неблагонадійних» суб'єктів господарської діяльності без безпосереднього втручання в технологічну діяльність підприємств.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Статті в наукових фахових виданнях:**

1. Леонова О.О. Умови реалізації державної політики у сфері детінізації економіки України // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2018. – Вип. 1 (53). – С. 52-57.

2. Леонова О.О. Теоретичні основи функціонування механізмів державного регулювання детінізації економіки України // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетров. регіонал. ін-т держ. упр. – Дніпро, 2018. Вип. 2 (37). – С. 89-94.

3. Леонова О.О. Особливості функціонування правового механізму державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин // «Актуальні проблеми державного управління»: зб. наук. пр. – Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2018. – Вип. 3 (75). – С. 59-62.

4. Леонова О.О. Концептуальні основи стратегії детінізації економічних відносин в Україні // «Публічне управління і адміністрування в Україні»: наук. журнал. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – Вип. № 7. – С. 50-55.

Статті у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз:

5. Леонова О.О. Напрями вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні // Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». – 2018. – № 3. – Режим доступу: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2018-3-4247>.

Матеріали наукових конференцій:

6. Леонова О. О. Аналіз існуючих методів аналітичної оцінки тіньових економічних процесів / О.О. Леонова / Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: матеріали наук. – практич. конф. (Харків, 14 травня 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ – Харків: ХНУВС, 2015. – С. 122-127.

7. Леонова О. О. Детінізація та підвищення темпів розвитку економіки: проведення адміністративної реформи / О.О. Леонова / Соціально – економічні перспективи розвитку України в ХХІ столітті: збірник тез доповідей III Міжнародної науково – практичної Інтернет – конференції (Тернопіль, 25 листопада 2014 року). – Вектор. – Тернопіль, 2014. – С. 9-11.

8. Леонова О. О. Механізми державного регулювання у сфері детінізації економіки / О. О. Леонова // «Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття» (м. Хмельницький, 22-23 грудня 2017 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 56-59.

9. Леонова О.О. Визначення механізмів державного регулювання детінізації економічних відносин в Україні / О.О. Леонова / Сучасні тенденції розвитку науки. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23-24 лютого 2018 року). – У 2-х частинах. – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. – Ч. 2. – 160 с.

10. Леонова О.О. Історія становлення та теоретичні основи функціонування механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні / О.О. Леонова / Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи // Збірник тез науково-практичної конференції (м. Харків, 15 березня 2018 року). – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2018. – С. 1-4.

11. Леонова О.О. Вплив державного регулювання економічних відносин на методи оцінки рівня тінізації економіки України // О.О. Леонова // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 30-31 березня 2018 року). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. – 188 с.

12. Леонова О.О. Досвід державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин за кордоном // О.О. Леонова // матеріали ІХ Всеукр. міжвуз. конф. студентів та молодих учених / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2018. – 213 с.

13. Леонова О. О. Причини існування та результати тіньових економічних процесів / О. О. Леонова / Socio – economic aspects of economics and management: Collection of scientific articles. Vol. 1 – Aspekt Publishing, Taunton, MA, United States of America, 2015 P. 74-78.

14. Леонова О. О. Неофіційна економіка України: аналіз стану та напрями детінізації / О. О. Леонова / Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2015. – № 25 (1134) – С. 17-25.

15. Леонова О.О. Умови та закономірності формування тіньової економіки в Україні / О.О. Леонова // Управління розвитком. – 2015. – № 2 (180). – С. 42-48.

16. Леонова О. О. Проведення реформ у детінізації / О. О. Леонова / Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. – 2016. – № 8 (240). – С. 55-71.

АНОТАЦІЯ

Леонова О. О. Механізми державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 «Механізми державного управління». – Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Харків, 2019.

У дисертації наведено послідовне вирішення актуальної наукової проблеми з поглиблення теоретико-методологічних основ і розроблення методологічного підходу сучасного формування механізмів державного регулювання у сфері детінізації економічних відносин в Україні. Узагальнено науково-теоретичні підходи до визначення сутності механізму державного регулювання як до об'єкта наукового пізнання, визначено сучасні орієнтири його перебігу. Уточнено сучасні парадигмальні рамки, зовнішні об'єктивні тенденції, закономірності та фактори, що визначають умови існування та функціонування тіньової економіки в Україні. Визначено підходи до державного регулювання детінізації економічних відносин за кордоном.

Уточнено методологічні положення щодо формування й становлення системи державного регулювання детінізації економічних відносин. Оцінено рівень тінізації економіки та її вплив на економічну безпеку держави. Розглянуто методологію формування комплексного механізму державного регулювання детінізації економічних відносин та функціонування його складників. Запропоновано й обґрунтовано концепцію формування нової стратегії детінізації економічних відносин для сучасної України. Запропоновано підходи до виявлення тіньової економічної діяльності. Обґрунтовано концептуальні засади удосконалення механізмів державного регулювання детінізації економічних відносин в Україні.

За результатами дослідження виокремлено й конкретизовано напрями вдосконалення методичних підходів до оцінювання тіньової діяльності в економіці України.

Ключові слова: механізми державного регулювання, тіньова економічна діяльність, детінізація економічних відносин, правовий та адміністративний механізми державного регулювання.

ANNOTATION

Leonova O.O. Mechanisms of state regulation in the sphere of deshadowing of economic relations in Ukraine. Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Public Administration by specialty 25.00.02 – mechanisms of public administration. – Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation presents a consistent solution of the actual scientific problem with the deepening of theoretical and methodological foundations and the development of a methodological approach for timely formation of mechanisms of state regulation in the field of deshadow economy of Ukraine. Generalized scientific and theoretical approaches to the definition of the essence of the mechanism of state regulation as an object of scientific knowledge, the modern directions of its course are determined. The modern paradigmatic framework, external objective tendencies, regularities and factors determining the conditions of existence and functioning of the shadow economy in Ukraine are clarified. The approaches to state regulation of de-shadowing of economic relations abroad are determined. The methodological provisions of formation of the formation of the state regulation system of the de-shadowing of economic relations have been specified. The level of economy shadowing and its impact on the country's economic security are estimated. The methodology of forming a comprehensive mechanism of state regulation of the de-shadowing of economic relations and the functioning of its components is considered.

It is established that the adoption of the Tax Code of Ukraine, which is the beginning of a new stage of reforming the Ukrainian tax system, is a turning point in the formation of its own effective system of taxation and the mechanism of state regulation of the shadowing of economic relations. But Ukraine's tax policy needs to improve and refine the systemic tax reforms, improve and implement the regulatory function of taxes, and improve the tax climate in Ukraine. The revision of the principles of the Tax Code of Ukraine is proposed to be carried out taking into account the legislation and analysis of the experience of tax policy of European countries in the direction of tax reform in the part of introducing the tax on withdrawn capital instead of the income tax, reducing the burden on the payroll, maintaining a simplified system of taxation for small businesses, since the effective mechanism of tax reform depends on the state regulation of shadowing of economic relations, economic growth and common welfare in general, because of the tax policies accumulate financial resources necessary for the state to fulfill its functions and shall regulate the economy.

Directions of improvement of the mechanisms of state regulation in the sphere of shadowing of economic relations in Ukraine have been developed and proposed. It was established that in order to ensure the functioning of the integrated mechanism of state regulation in the sphere of shadowing of economic relations in Ukraine, the main measures are the introduction of amendments to the Tax Code of Ukraine and the drafting of the Law of Ukraine "On the shadowing of economic relations", the creation and maintenance of a control body that will ensure the compliance of the legal and regulatory framework of Ukraine in the part of economic activity to the common standards, creation of the interconnection of legislative acts and the common by the executive bodies.

The methodical approaches to assessing the shadow activity of enterprises based on the analysis of work in progress and the analysis of the use of resources have been improved. According to the methods proposed by us for the analysis of financial documentation of enterprises, in particular, using the author's development of the internal form of reporting of the subject of business in relation to work in progress, reliable documentation is possible, as well as the detection of "unreliable" entities of economic activity by the relevant control bodies without direct interference with technological activity of enterprises.

The concept of formation of a new strategy for the de-shadowing of economic relations for modern Ukraine is proposed and substantiated. The approaches of detection of shadow economic activity are proposed. The conceptual foundations of perfection the mechanism of state regulation of shadowing of economic relations are substantiated.

According to the results of the study, the directions of improvement of methodical approaches to the estimation of shadow activity in the Ukrainian economy are specified and specified.

Key words: the mechanism of state regulation, shadow economic activity, deshadowing economic relations, legal and administrative mechanisms of state regulation of economic security.

Відповідальний за випуск *Латинін Микола Анатолійович*

Підписано до друку 20 березня 2019 р. Формат 60x90^{1/16}. Папір офсетний.

Друк лазерний. Обл.-вид. арк. 1,9. Наклад 120 прим. Зам. № 46/20-06.

Віддруковано з оригінал-макета в типографії ПП «Стиль-Іздат».

61058, м. Харків, вул. Тринклера, 2, 1-й корпус, поверх 2, кімн. 19;

тел. (057) 758-0108.

електронна адреса: stil-izdat@ukr.net